

**ARHIVELE NAȚIONALE
DIREȚIA JUDEȚEANĂ MUREȘ**

**ASOCIAȚIA ARHIVIȘTILOR
„DAVID PRODAN”
FILIALA TÎRGU-MUREȘ**

**ANUARUL
ARHIVELOR
MUREȘENE**

III

**TÎRGU-MUREȘ
2004**

ORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DE STAT ROMÂNESC DUPĂ 1 DECEMBRIE 1918 ÎN JUDEȚUL MUREȘ-TURDA (1919-1921)

ILARIE GH. OPRÎȘ

După intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale, școlile românești și procesul de învățământ din Transilvania au fost afectate de lipsa cadrelor, multe dintre ele fiind arestate și internate în lagărele din Ungaria. În anul 1917-1918, în comitatul Mureș-Turda, funcționau 68 de școli primare confesionale românești, cu câte un învățător, și 180 școli cu limba de predare maghiară cu 388 învățători.¹

După actul Unirii de la 1 decembrie 1918 s-a trecut la instalarea administrației românești pe măsura eliberării județelor de către armata română. Primul pas făcut în acest scop a fost instalarea în funcție a primului prefect român în județul Mureș-Turda, în persoana avocatului dr. Ioan Vescan, la data de 09.01.1919.² Apoi s-a trecut la numirea provizorie a funcționarilor publici în posturile cheie ale județului (prim-pretori, pretori, notari, primari, etc.)

În această perioadă de tranziție, învățământul s-a desfășurat după vechile norme ale fostului Imperiu Austro-Ungar, așa cum a început în septembrie 1918. Trebuie precizat că învățământul românesc s-a desfășurat doar în cadrul școlilor confesionale, neexistând școli de stat românești, ci numai școli de stat maghiare.

Consiliul Dirigent s-a preocupat, între altele, și de înlocuirea vechilor revizori cu revizori români care să reorganizeze învățământul conform noilor cerințe ale statului român. În acest sens, în zilele de 25-26 aprilie 1919, s-a ținut la Sibiu Conferința revizorilor din Transilvania. Cu această ocazie s-a stabilit ca membrii corpului didactic, în baza Ordinului nr. 931/1919, să depună jurământul de fidelitate față de statul român. Până la data de 1 mai 1919 au depus jurământul la prefectură 2 cadre didactice: Francisc Simon, învățător din Toplița și Letiția Cucui, învățătoare din Târgu-Mureș.

La 1 mai 1919 a fost numit primul revizor școlar român în persoana învățătorului Ieronim Puia,³ iar la 1 iunie 1919 subrevizorul Vasile Idu. Tot de la această dată a funcționat, cu diurnă (adică fără a avea post), în cadrul revizoratului școlar, învățătoarea Letiția Cucui până la 1 iulie, când a fost înlocuită cu Irina György.⁴ În cadrul aceleiași instituții, începând cu data de 1 august 1919 a fost detașat învățătorul Ioan Iacob.⁵

Biroul revizoratului școlar a fost preluat de revizorul Ieronim Puia după data de 1 mai 1919, înlocuindu-l pe Carol Rusztek; la această înlocuire a fost necesară și prezența forței armate. Nici un angajat al vechiului revizorat nu a vrut să depună jurământul de fidelitate față de statul român. Foștii funcționari au refuzat predarea documentelor din birou și din cele 2 arhive, părăsind birourile fără să se încheie acte de predare-primire.⁶

¹ Liviu Botezan, Adrian Stoica, *Situația țărănimii din comitatul Mureș-Turda și lupta ei pentru eliberare socială și națională în anii 1914-1918*, în *Marisia – Studii și Materiale*, V/1975, Muzeul Județean Mureș, Târgu-Mureș, p. 223-248.

² Gheorghe Iancu, *Contribuțiile Consiliului Dirigent la consolidarea Statului Național român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, 1985, p.131.

³ *Satul și școala*, nr. 7/1938, Cluj, p. 180

⁴ *Darea de seamă a revizoratului Ieronim Puia despre activitatea sa oficială în timpul de la 1 mai 1919 până în februarie 1920* (acest document ca și cele amintite în notele următoare fac parte din colecția personală Ieronim Puia, aflată în păstrarea unui nepot al colecționarului – n.n.l.G.O.).

⁵ *Idem*, p. 3

⁶ *Idem*, p. 4.

În baza îndrumărilor primite la Conferința revizorilor din 25-26 aprilie 1919, de la Sibiu, s-au luat următoarele măsuri: încheierea normală a anului școlar 1918/1919 și preluarea școlilor de stat.

**Situația statistică a școlilor de stat primare din județul
Mureș-Turda în anul școlar 1918-1919⁷**

Limba de predare	Nr. de școli	Nr. de învățători	Nr. total de elevi la sfârșitul anului școlar	Număr elevi după limba maternă		
Română	-	-	-	-	-	-
Maghiară	48	119	2924	350	2509	39

Menționăm că în această perioadă copiii români învățau, în majoritate, în școlile confesionale ortodoxe și greco-catolice.

Preluarea școlilor primare de stat din județ s-a făcut personal de către revizorul Ieronim Puia și subrevizorul Vasile Idu și de către primpretorii plășilor, evaluându-se averile școlilor și a locuințelor învățătorilor. Preluarea s-a făcut în cele mai multe cazuri în prezența armatei.⁸

Cunoscându-se situațiile specifice pentru fiecare comună s-au făcut următoarele propuneri pentru reorganizarea celor 46 de școli de stat preluate, pe baza principiilor cuprinse în Ordinul Resortului instrucțiunii publice nr. 7246/1919 privind anul școlar 1919-1920, după cum urmează:

1. Să se susțină financiar școala din 34 comune cu 49 de învățători
2. Să se sisteze școala de stat în 7 comune
3. Să se cedeze școlile de stat cu chirie pentru școlile confesionale în 13 comune
4. Să se înființeze școli noi de stat în 12 comune unde românii sunt minoritari.⁹

În baza Notei circulare nr. 4959/1919 a Resortului instrucțiunii publice, cu aprobarea prefectului Ioan Vescan, la data de 10 iunie 1919, prin adresa nr. 766/1919, s-a transmis primpretorilor să cuprindă în bugetele lor și repararea școlilor de stat de către consiliile comunale, deși Resortul de interne nu a dat ordin privind datoria comunelor de a contribui la susținerea școlilor de stat.

La școlile românești de stat au fost numiți, în anul 1919, 37 de învățători titulari, 19 învățători suplinitori, 14 preoți și învățători pensionari, precum și 5 cursanți de la Școala Normală din Săliște-Sibiu. De asemenea au fost numite 4 educatoare de grădiniță.¹⁰

Anul școlar 1919-1920 la școlile primare de stat, potrivit ordinului Resortului instrucțiunii publice, ar fi trebuit să înceapă la data de 1 octombrie, dar datorită întârzierii a învățătorilor, cursurile au început în jurul datei de 15 octombrie 1919.¹¹

⁷ Adresa nr. 60/1935 către Inspectoratul general de la Departamentul Instituții Publice, București, p. 3.

⁸ Idem nota 5, p. 6.

⁹ Ibidem, p. 8.

¹⁰ Ibidem, p. 10.

¹¹ Ibidem.

**Situatia statistică a școlilor primare de stat din județul
 Mureș-Turda în anul școlar 1919-1920¹²**

Limba de predare	Număr de școli	Număr de învățători	Nr. total de elevi la sfârșitul anului școlar	Număr elevi după limba maternă			
				Română	Maghiară	Germană	Alții
Română	36	90	3837	2258	1542	10	18
Maghiară	10	37	1816	34	1765	4	13

Se observă cu ușurință creșterea accentuată a numărului total de elevi înscriși la școlile primare de stat, de la 2924 (1918-1919) la 5653 (1919-1920), cu menționarea creșterii numărului elevilor maghiari care frecventau școala primară de stat de la 2509 (1918-1919) la 3307 (1919-1920). Tot în anul școlar 1919-1920, 5 dintre școlile de stat din comunele cu populație maghiară, a căror proprietate era reclamată de bisericile reformate, unitariene și romano-catolice au fost cedate în baza ordinului Resortului instrucțiunii publice nr. 15298/1919, iar 4 școli de stat au fost date în chirie pentru școlile confessionale maghiare.¹³

Din luna decembrie 1919 s-a aplicat un normativ nou de salarizare pentru învățători, conform ordonanței nr. 7501/1919, aceștia primind în ianuarie 1920 salarii mărite și diferențele corespunzătoare lunilor septembrie-decembrie 1919.¹⁴

Prin Ordinul Resortului nr. 387 din 1920 s-a dispus reînființarea sfaturilor școlare (fostele senate școlare – consilii de conducere la nivelul fiecărei școli formate din preot, director de școală, primar și reprezentanți ai părinților) în fiecare comună cu școală de stat.

În luna noiembrie 1919, prin circulara nr. 1427 a revizoratului școlar județean, s-a distribuit tuturor școlilor, primăriilor comunale, primpretorilor și protopopilor câte un exemplar din „Decretul privitor la reorganizarea învățământului primar” în care se prevedea înființarea școlilor naționale de stat, prin unificarea tuturor școlilor dintr-o comună. Aceasta se putea realiza în comunele cu populație numai românească; mai dificilă era unificarea cu școlile confessionale, școlile de stat având greutăți materiale deosebite.¹⁵

Începând cu data de 15 octombrie 1919, revizorul școlar Ieronim Puia a făcut parte din Comisia Administrativă a județului Mureș-Turda, unde, la fiecare ședință, a prezentat un raport detaliat despre problemele învățământului din județ. Din anul 1920 a avut delegație de revizor școlar și învățătorul Ioan Batea.

O preocupare principală a Revizoratului școlar județean a fost înființarea de școli noi de stat. În anul 1920 s-au înființat câte o școală nouă în satele Berghia (1 octombrie), Cristești (1 octombrie) și Corunca (1 noiembrie).

Din data de 2 aprilie 1921 s-au înființat 24 de școli noi la Chinari, Cuieșd, Deda-Bistra, Ernei, Glodeni, Hodac, Ibănești-Pădure, Lechincioara, Măiad, Merișor, Moița, Maiorești,

¹² Școlile primare din Județul Mureș-Turda din anul școlar 1919-1920. Adresa Revizoratului Școlar al județului Mureș-Turda din 2 aprilie 1921, p. 1.

¹³ Darea de seamă a revizorului școlar..., p.13.

¹⁴ Idem, p. 14.

¹⁵ Idem, p. 17.

Porcești, Râciu-Nima, Sângheorghe (azi Sîngeorgiu de Mureș), Sântioana, Sovata, Sovata-Săcădat, Șincai-Fânațe, Toplița (2 școli), Țiptelnic și iar din data de 1 septembrie același an, în localitățile Pogăceaua-Podirei și Sântandrei.¹⁶ Tot în anul 1921 s-au înființat 19 posturi noi de învățători în județ.

În anii 1920 și 1921 s-au organizat cursuri de limba română și examinări pentru învățătorii care nu erau români pentru autorizarea lor ca dascăli.

În anul școlar 1919-1920 au fost subvenționați de stat și învățătorii de la școlile confesionale ortodoxe și greco-catolice după cum urmează:¹⁷

1. Percepția Reghin – 39 învățători (28 greco-catolici, 11 ortodocși)
2. Percepția Miercurea – 1 învățător ortodox
3. Percepția Tîrgu-Mureș – 12 învățători (11 greco-catolici, 1 ortodox)

Dorim să subliniem că întreaga perioadă de organizare și reorganizare a învățământului mureșean din această perioadă a stat sub semnul personalității celui care a fost revizorul Ieronim Puia. Despre el găsim mențiuni în presa vremii, cum este cea din ziarul *Patria* din 3 octombrie 1919 de la Cluj : „Revizorul Școlar Ieronim Puia s-a pus pe lucru cât ce și-a ocupat oficiu, așa încât pe dreptul putem spera, că, chestia învățământului poporal din județul nostru (Mureș – n.n.I.G.O.) rezolvată spre mulțumirea tuturor. Dar acest an al muncii nu se îndestulește cu îndeplinirea striată a datorințelor oficioase; el își ia timp și pentru activitatea extrașcolară.” Despre aceeași personalitate amintea și deputatul Paul Brătășianu în discursul său, publicat în ziarul *Carpați* din Brașov, la 14 decembrie 1921: „Aduc nemărginită mulțumiri domnului revizor școlar și tuturor colegilor săi din revizorat pentru munca fără preget ce depun pentru cultura poporului, cum de asemenea întregului corp didactic din acest județ.”

**Primul revizor școlar român
după Marea Unire, IERONIM PUIA,
instalat la data de 1 mai 1919**

**Primul prefect român
după Marea Unire, Dr. IOAN VESCAN,
numit la data de 9 ianuarie 1919**

¹⁶ Școlile nou înființate în județul Mureș-Turda, p. 2.

¹⁷ Școlile românești statificate, p. 3

RÉSUMÉ

L'ORGANISATION DE L'ENSEIGNEMENT ROUMAIN D'ÉTAT APRES LE 1ER DÉCEMBRE 1918 DANS LE DÉPARTEMENT DU MUREȘ-TURDA (1919-1921)

Après l'Union du 1er Décembre 1918 on a commencé installer l'administration roumaine. Sur le 18eme du Janvier 1919 fut appointé le premier préfet roumain, le docteur avocat Ioan Vescan.

Le 1er Mai 1919 ce fut le cas du premier inspecteur d'écoles roumain dans la personne de l'instituteur Jeronim Puia qui s'est installé aussitôt au Bureau départemental des inspecteurs scolaires.

En vertu des indications reçues à la suite de la Conférence du 25-26 Avril tenue a Sibiu, on a pris les mesures suivantes:

1. La finalisation de l'année scolaire 1918/1919;
2. Le prélèvement en administration propre des écoles de l'État hongrois.

Pour l'année scolaire 1919-1920 on a fait des efforts pour assurer le support financier nécessaire à 34 écoles prélevées, aussi que pour fonder des écoles d'État en 12 communes. Le nombre des élèves fréquentant les écoles d'État augmenta de 2924 dans l'année scolaire 1918-1919 à 5653 dans celui de 1919-1920.

En 1920 on a fondé 3 nouvelles écoles et, au cours de l'année 1921, un nombre de 24 d'écoles de plus, dans les villages du département Mureș-Turda, surtout là où les espaces scolaires destinées à l'enseignement primaire roumain d'État manquaient.